Hervet terug te vinden, waartegen Marnix' satyre zich richtte, en dat de heer Wille, door dit geschrift van Hervet opnieuw uit te geven als bijvoegsel bij zijn studie, tot het recht verstand van Marnix' Byencorf veel heeft bijgedragen. Zelfs bieden deze aanteekeningen veel meer dan de tekst zou doen verwachten en werpen zij licht over menig betwist punt uit het leven van Marnix. Zoo, om slechts dit ééne voorbeeld te noemen, heeft de heer Wille in noot 14 op blz. 31 en v.v. de bekende vraag, of Marnix de auteur is van ons Wilhelmus, nog eens aan een grondig onderzoek onderworpen, en aangetoond, waarom alle waarschijnlijkheid er voor pleit ons volkslied aan Marnix toe te kennen.

Wanneer de heer Wille op blz. 43 gewag maakt van een »boeksken van de Spinnecoppe", dat hij bij een Roomschen auteur vermeld vond en dat tot de Roomsche litteratuur van die dagen behoorde, maar verklaart niet te weten, welk boekje daarmede bedoeld is, zoo kunnen we hem daaromtrent wel inlichtingen geven. Blijkbaar is daarmede bedoeld het boekje, dat in 1595 te Brussel verscheen (een tweede editie van 1598 is in mijn bezit) en dat tot titel droeg: Kettersche Spinnecoppe, waarin deur de natuere der Spinnecoppe claerlijck bewezen wort, hoe deghelijck ende onbehoorlijck een saacke, dat een ketter is en kettersche voere. Het zou geschreven zijn door »M. Jason Petronius, doctor in de vermaarde Vrije Konsten van Leyden«. Uit den inhoud schijnt te blijken, dat het als tegenhanger van Marnix Bijencorf is geschreven, en als zoodanig heeft het voor de studie van den heer Wille wel belang.

Professor Doumergue.

Prof. Doumergue, die ook in ons land zoo wel bekend is door zijn uitnemende studiën over Calvijn en die onder de Fransche theologen wel een der meest besliste Calvinisten is, heeft behoefte gevoeld, nu de oorlog voorbij is en daardoor de gelegenheid weer zooveel gemakkelijker werd om ons land te bezoeken, de oude banden, die hem aan Holland verbonden, weer aan te knoopen. Trots zijn hoogen leeftijd en de guurheid van het weder heeft hij de verre reis ondernomen, en ditmaal beperkt hij er zich niet toe oude vrienden te bezoeken en studies te maken voor zijn biographie van Calvijn, maar houdt hij openbare lezingen, eerst te Rotterdam en thans te Amsterdam.

Dat Prof. Doumergue Franschman is en ook in zijn lezingen de gevoelens, die een Franschman heeft omtrent den oorlog, die voor Frankrijk zoo glorieus eindigde, niet onder stoelen of banken steekt, kan hem niet euvel worden geduid en behoeft ons niet te beletten hem in ons land een hartelijk welkom toe te roepen. De droeve oorlog, die achter ons ligt, heeft zooveel verwijdering en verbittering tusschen de volkeren te weeg gebracht; ook ons eigen land is trots zijn onzijdigheid in zoo kwade reuke bij de machthebbers gekomen, dat de geestelijke band die toch alle Christenen verbinden moet, daardoor wel ernstige schade heeft geleden. Reeds daarom verblijden we ons, dat Prof. Doumergue naar ons land kwam om de geestelijke gemeenschap weer te herstellen. Aan Frankrijk danken we Calvijn. Met de Hugenoten hebben we ons steeds op het innigst verbonden gevoeld. De Fransche Kerken hebben ons onze Confessie en Kerkinrichting geschonken. Zooals Datheen in de voorrede van zijn Psalmberijming het uitdrukt, hebben onze Kerken steeds gaarne naar het voorbeeld der Fransche Kerken zich gevoegd. En al is in later tijd, toen die Kerken steeds meer afgleden van de belijdenis der vaderen, de band losser geworden, de predikers van het Reveil hebben ook ons land een rijken zegen gebracht, en we zijn dankbaar, dat een zoon van Frankrijk de eereschuld heeft gekweten, die zijn land aan Calvijn schuldig was, en ons de uitnemendste biographie van Calvijn heeft geschonken, die we dusver bezitten.

Wie het genoegen mocht hebben Prof. Doumergue zelf te hooren, zal onder den indruk van zijn machtig welsprekend woord zijn gekomen. Hij, de grijsaard, spreekt nog met het vuur en de bezieling van een jongen man, vooral wanneer hij het over de groote beteekenis van het Calvinisme heeft. Met groote blijdschap zal voorts ook in onze kringen het bericht worden vernomen, dat de biografie van Calvijn door Prof. Doumergue geschreven en waarvan de voltooiing met zooveel verlangen wordt tegemoet gezien, in manuscript reeds geheel gereed is en het afdrukken van de laatste deelen alleen nog wachten op financieele onderhandelingen om de kosten van het werk te dekken.

Moge Prof. Doumergue, wanneer hij straks weer naar zijn vaderland, het zonnige Zuiden van Frankrijk weerkeert, de overtuiging medenemen, dat ook in ons land, »le pays de neige" zooals hij het noemde, het land van sneeuw- en winterkoude, toch warme harten voor hem kloppen. En zij het hem geschonken, nog eer zijn leven ten einde spoedt, de voltooiing te zien van zijn magistralen arbeid over Calvijn.

Dr. Breen.

Ofschoon het zilveren feest, dat Dr. Breen viert als adjunct-archivaris van de stad Amsterdam, in geen relatie staat tot onze Kerken of tot onze Vrije Universiteit, meenen we toch den jubilaris, die in andere qualiteit zoo nauw aan onze Hoogeschool is verbonden als volijverige bibliothecaris en als secretaris van Curatoren, onzen hartelijken gelukwensch niet te mogen onthouden.

Zijn vorming als historicus dankt hij aan de Vrije Universiteit. Hij was haar eerste discipel, die op een historische dissertatie promoveerde. Reeds die dissertatie wees niet alleen op zijn warme liefde voor de oudheid, maar ook op de groote nauwkeurigheid en speurzin hem eigen. Later heeft hij deze historische studiën in meer algemeenen zin laten rusten om zich vooral aan de studie der archieven te wijden, en daaruit heeft hij menig belangrijk gegeven over de geschiedenis van het oude Amsterdam te voorschijn gebracht. Van alle zijden wordt hem dan ook bij dit jubileum warme hulde gebracht, en bij deze hulde sluiten ook wij ons gaarne aan.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

Ds. W. F. A. Winckel, Leven en Arbeid van Dr. A. Kuyper. Uitgave van W. ten Have, Amsterdam.

Wie zich voorneemt een „menschelijke handeling" te verrichten, wat nog iets anders is dan de „handeling van een mensch", behoort zich te bezinnen niet alleen op het „waarom" en het „waartoe", maar ook op het „hoe" hij haar zal verrichten.

Ook het uitgeven van een boek is een menschelijke handeling.

Een waarvan winst-maken het naaste doel is waartoe en het verlangen naar winst de naaste reden waarom een zakenman haar verricht.

Van een in de Uitgevers-branche zoo ervaren zakenman als de heer ten Have, is niet anders te denken dan dat hij, zich bezinnend op het in 't licht geven eener populaire beschrijving van het leven en den arbeid van Dr. Kuyper, toen hij daar winst bij voorzag, er zich toe gedreven voelde.

Maar tot voldoende bezinning, op het „hoe" of op „welke wijze" dit voornemen tot uitvoering diende te geraken, schijnt het ditmaal niet bij hem te zijn gekomen.

Het gold hier toch een levensbeschrijving van een nog in leven zijnd tijdgenoot en wel van een, die onder zijn, zoo binnen- als buitenlandsche tijdgenooten, voor een man van beteekenis geldt.

En nu ware het zeker niet overbodig geweest, met den persoon in quaestie zelf eens te gaan spreken om hem van het plan in kennis te stellen.

Ik weet, dat het usantie is van publieke personen, ook van nog levenden, bij zekere gelegenheden, ook zonder hen vooraf te raadplegen, een kortere of langere levensbeschrijving te geven en dat er geen enkele wet is, die zulks verbiedt. Doch hier ging het niet maar om een dag- of weekblad-artikel.

Ik weet ook wel, dat men het geen Uitgever wettelijk kan beletten wanneer hij een boek, dat uw leven beschrijft, gelieft te publiceeren, maar het belang van zulk een onderneming eischt dan toch, dat hij zich eerst eens mondeling of schriftelijk tot u wendt. Het laatste is zelfs gewoonte bij het samenstellen van 'n biographisch-Woordenboek.

Het belang van de onderneming vraagt zulks; in dit geval had ook eigenbelang van den Uitgever ten Have het gevraagd.

Twee kansen waren hier te voorzien.

Of Dr. Kuyper had, wegens voor hem voldoende redenen, om iets te noemen, publicatie in afzienbaren tijd van eigen Memoires, aan ten Have diens plan ontraden, of hij, de man, die aan het zich-laten-interviewen gewoon is, had, na goedkeuring van het plan, een en ander losgelaten wat aan de uit te geven biographie deugd had kunnen doen.

Dat nu de vrees de eerste kans te beloopen, den heer ten Have van de noodige bezinning op het »hoe« heeft teruggehouden, mag ik van hem, die maar al te goed weet, dat de vrees een slechte raadgeefster is, niet onderstellen.

Dan, het zich alleen op het »waarom« en het »waartoe« en niet, althans niet voldoende, ook op het »hoe« bezinnen, was een onbezonnenheid van ten Have.

Een onbezonnenheid, die hem heeft doen missen wat zijn boek deugd had kunnen doen, en hem, bij het lezen van enkele Standaard-asterisken, naar ik vermeen, enkele min aangename oogenblikken zullen hebben bezorgd.

* * *

Ik acht het voor den heer ten Have een buitenkansje, dat hij voor de uitvoering van zijn in onbezonnenheid geconcipieerd plan, Ds. Winckel bereid vond.

In een Woord Vooraf van meer dan 5 bladzijden, vertelt deze, dat toen Ten Have hem het verzoek, deed »een populaire beschrijving van het leven en den arbeid van Dr. Kuyper te leveren", bij »die uitnoodiging met vreezen en beven op zich genomen heeft".

Indien deze, zich in ongewild lichaamsbeweeg doorzettende gemoedsontroering veroorzaakt is door de mededeeling des heeren Ten Have, dat Dr. Kuyper er niets van wist, kan ik haar best verklaren. Indien zij veroorzaakt is door de overweging wat aan zoo'n leverantie niet al vast is, evenzeer.

Dat mijn oude vriend Winckel zich nochtans heeft laten vinden, is mij eerst begrijpelijk geworden, doordat hij op p. 1 van zijn Woord Vooraf schrijft: „Het is mijn vaste overtuiging, dat Dr. Kuyper de eere Gods en het welzijn van Kerk en Vaderland heeft gezocht en doorgaans daartoe de rechte paden wees. Al gingen wij niet door dik en dun met hem mede, het smartte ons, dat Dr. Kuyper in zijn streven menigwerf tegengestaan of smadelijk bejegend werd, ook door hen, van welke men dat anders had kunnen verwachten. In het boek dat de Uitgever van mij verlangde, zou ik aan dat gevoel uitdrukking kunnen geven, en dit trok mij aan."

* * *

En zoo ligt dan dit, in onbezonnenheid ontvangen en in overkropt smartgevoel geboren geesteskind van Ds. Winckel, gehuld in, voor een een boek over Dr. Kuyper, uiterst zonderling aandoend vuur-rood papier en omslagje, ter beoordeeling op mijn leestafel.

Dat dit boek moest „worden overgedaan" is door een criticus onlangs beweerd.

Maar dit oordeel zou ik niet gaarne onderschrijven. Zeker, het draagt in sommige zijner deelen nog de sporen van zijn smart-geboorte en bepaaldelijk in die — wat tij een levensbeschrijving van Dr. Kuyper voor de volkomenheid der deelen noodig was — waarin over de politiek wordt gehandeld. In deze passages van zijn boek, verooorlooft zich de geachte Schrijver omtrent de politieke medestanders van Dr. Kuyper, die toch niet anders dan hij zelf overtuigd zijn, dat deze „doorgaans de rechte paden wees", wanneer zij die overtuiging soms niet hadden, uitdrukkingen welke hen, voor de oogen van wie dit boek allereerst bestemd is, of juist belichten en welke reeds daarom aan Dr. Kuyper ongevallig moeten zijn.

Maar daarmee is nog niet dit heele boek à charge.

Daartoe is er te veel in van blijvende waarde.

Zeker, het leven van een tijdgenoot, een ouderen, en dan nog wel een ouderen tijdgenoot die door veelzijdigheid zoo eminent is als Dr. Kuyper ons te beschrijven, dat het beelding niet alleen van doen, maar ook van zijn wordt, vereischt een schrijvers-talent, dat aan meer dan zelfs artistiek photographeeren doet denken. De introspectie van den beschrevene, zijn Memoires, kunnen hier veel bij helpen en het hoofdstuk: Dr. Kuyper als predikant, door Winckel bijkans geheel ontnomen aan de bekende Confessie aan van der Linden, is dan ook een, zoo niet het best geslaagde deel van het werk.

Maar er is meer noodig en ik denk hier aan A. Pierson's mooie boekj - Oudere Tijdgenooten.

Geprikkeld door Wagenaar's nog al onbeholpen beelding der mannen van den Réveil en, naar hij mij vertelde, meer nog doordat Beets, als promotor, den doctorandus niet beter had geholpen, kwam Pierson, zelf kind van den Réveil, zijn jeugd-indrukken weer opdiepend, tot het schrijven van dit, naast zijn Intimis, kleine meesterwerkje, waarvan telkens als ik het weer lees, groote bekoring op mij uitgaat. De bekoring van een schrijvers-talent dat aan meer dan zelfs artistiek-photografeeren doet denken. Dat doet denken aan het portret-schilderen van een artiest bij de gratie Gods, die, door telkens en telkens weer liefdevol-geduldig waarnemen van den uiterlijken, eindelijk ook den innerlijken mensch te pakken krijgt, om dan dien uiterlijken zoo te beelden, dat de innerlijke er doorheen-kijkt.

Zulk een beelding kost tijd. Tijd ook in dien zin, dat de biograaf en de persoon, wiens leven en werken hij beschrijft, door een vrij groote tijdruimte van elkaar gescheiden moeten wezen. Zoo niet, dan mist zij de noodige objectiviteit.

Pierson's oudere tijdgenooten, die hij in zijn jeugd had gekend, waren dan ook reeds heengegaan en hij had de akmé van zijn leven reeds verlaten, toen hij ze in zijn Gids-artikelen later tot een boekje gebundeld, beschreef.

Mijn groote bezwaar tegen Winckel's boek is, dat het prarmatuur is.

Als deze half-November-winter.

* * *

Het boek geeft bijkans enkel te zien »Kuyper-van den buitenkant".

En laat mij het nu maar zeggen, ik vind dat jammer.

Ik, en met groote dankbaarheid zij het gezegd, had in de jaren, toen hij aan onze Vrije Universiteit mijn oudere collega was, het voorrecht van zijn intiem verkeer. Ik ben zeker, dat een objectieve beelding, ook van zijn innerlijk, aan zijn nu meest verbitterde vijanden eens zal meevallen en zijn vrienden nog hooger zal doen waardeeren wat God hun in dezen mensch, ook toen hij nog niet van zijn zonde af was, geschonken had.

* * *

Of ik mij van de taak, die Ds. Winckel op zich nam, beter dan hij zou hebben gekweten?

Denk er niet aan!

Want ik weet maar al te goed, dat ik geen Allard Pierson ben, en ook, dat ik, ten opzichte van de tijdruimte, nog te dicht bij Dr. Kuyper sta.

Gedachtig aan het in *magnis voluisse sat est* kan ik echter aan dit boek van Ds. Winckel mijn waardeering niet onthouden.

Ik zei dit reeds van het hoofdstuk: Dr. Kuyper als predikant, hetwelk o.m. diens volledig program van Kerk-herstel biedt.

Maar ook de overige hoofdstukken, waarin Dr. Kuyper als Staatsman, als Strijder voor sociale rechtvaardigheid, als Geleerde en als Reformator der Kerk wordt geteekend, zijn lezenswaardig.

Lezenswaardig, omdat zij het, door oudere tijdgenooten, in lang vervlogen dagen doorleefde weer doen herinneren en voor jongere tijdgenooten de kennis van het verleden kunnen verrijken.

Met het oog op de bevrediging van die tweeërlei behoefte, wenschte ik den Auteur voor zijn, van veel „napluizen", zooals hij zelf het noemt, getuigend, en daarbij goed gestileerd boek, tal van lezers en den Uitgever een groot debiet toe.

G.

Uit de Pers.

In het *Gereformeerde Kerkblad van Drenthe en Overijssel* schreef Ds. Luman over ongesalarieerden arbeid en dienst het volgende:

Siegfr. Polak in navolging van den overleden, beroemden Berlijnschen hoogleeraar, Adolph Wagner, onderscheidt in zijn „Beknopte geschiedenis der Staatshuishoudkunde in theorie en praktijk" de motieven of beweegredenen, die tot economische handelingen (winstgevend arbeid) leiden, in egoïstische en niet egoïstische motieven.

De egoïstische zijn dan: streven naar economisch voordeel en vrees voor schade; hoop op erkenning van diensten en vrees voor straf; eergevoel, eerzucht en vrees voor schande; neiging tot arbeid en vrees voor den toestand van werkeloosheid.

Daarnevens noemt hij dan als niet egoïstisch motief: drang van het innerlijk plichtsbesef om goed te handelen en vrees voor gewetensworeging. Over deze niet zelfzuchtige beweegreden tot arbeid zegt hij dan het volgende, waarin wij een en ander onderstrepen.

„De werking van het niet egoïstische motief zien we o. a. bij de vele voorzitters, bestuursleden en commissarissen van coöperatieve en andere vereenigingen, die *ongesalarieerd* dikwijls economisch werk doen van de hoogste beteekenis, en zoo ook, gedurende den grooten wereldoorlog, de vele leden van rijks-, provinciale- en gemeentelijke commissies, belast met het toezicht op de distributie van levensmiddelen en andere benoodigdheden voor mensch en dier; wat niet beteekent, dat wij de opvatting huldigen, alsof iedere dergelijke werkzaamheid het gevolg is alleen van zuivere niet egoïstische motieven. Het menschelijk gemoed is te gecompliceerd (samengesteld, ingewikkeld), daar werken te veel met elkaar strijdende krachten om een dergelijke conclusie toe te laten. Praktisch zullen wel steeds de edele gevoelens voorkomen in meerdere of mindere mate vermengd met egoïstische; zoo zal in casu 't onzelfzuchtig aanvaarden kwasi van eerebaantjes vaak innerlijk gemotiveerd worden door heerschzucht, eerzucht, maar dit neemt niet weg, dat het wel duidelijk is, dat niet alleen het streven naar economisch voordeel en vrees voor schade de menschen tot economischen arbeid brengt en dat de verspreiding van edeler inzichten de menschheid meer invloed zal doen ondervinden van de niet-egoïstische motieven.

Adolph Wagner erkent overigens, dat de werking van het economisch motief (streven naar stoffelijk voordeel) *meer en meer algemeen wordt*, en dat dit den invloed van het niet zelfzuchtig handelen op den *achtergrond* dringt zeer ten nadeele van de ethische (zedelijke) en sociale (gemeenschappelijke) zijde van ons maatschappelijk leven. *De lust om bestuursfuncties als eerambt op zich te nemen, begint jammerlijk te verminderen*, ook in de hoogere kringen, die zich vroeger daarvoor gaarne beschikbaar stelden. In handel en bedrijf wordt veelal alles gebaseerd op het behalen van de grootste winst, zonder op het belang van werknemers en cliëntele te letten, een beeld van egoïsme en hardvochtigheid, dat zich vooral gedurende den oorlogstijd in schrille kleuren begon af te teekenen. Wij gelooven dat juist, waar die zucht naar eigen voordeel zóó de overhand neemt, dat de zwakken onbeschermd daaronder lijden moeten, de etische richting der economie mede tot taak heeft de sociale zijde van het economisch leven weer meer op den voorgrond te brengen en aan te toonen, welk een machtigen invloed ten goede de in goede banen geleide maatschappelijke krachten zoowel als de staat zelve kunnen uitoefenen."

Er is in deze woorden van Siegfr. Polak wel een en ander, dat in onze Christelijke kringen behartiging verdient. Want het is, gelijk de schrijver zegt, dat in onzen tijd het streven naar stoffelijk voordeel meer en meer algemeen wordt, en bij arbeid en bij elke dienstverleening in de eerste plaats gevraagd wordt: hoeveel geeft het? en wanneer er geen winst te behalen en niets mee te verdienen is, dan trekt men er den neus voor op. De ongesalarieerde arbeid raakt hoe langer hoe meer in discrediet. Indien deze gezindheid ook doordringt op het terrein van het Koninkrijk Gods, dan wordt de arbeid daar met lamheid geslagen.

Want het is voorzeker naar de Schrift, dat ieder, die op het terrein van Gods Koninkrijk zijn levensbestaan vindt, ook zonder zorg van dien arbeid moet kunnen leven. Paulus heeft dit met grooten nadruk in zijn brieven aangetoond. Maar ook al wordt aan dien eisch der Schrift voldaan, hoeveel werk blijft er dan nog niet over, dat verricht moet worden, zonder dat er stoffelijk voordeel aan verbonden is, opdat het werk voortgang zal kunnen hebben.

Ieder, die zich eenigszins beweegt in de Christelijke werkzaamheid, zal er van kunnen spreken, hoeveel dagen en uren arbeid, soms tot zelfs in den nacht toe, door hem opgeofferd zijn, zonder dat dit hem ook maar een enkele penning aangebracht heeft. Hoeveel Christelijke mannen, die toch ook hun eigen zaken hebben, geven uur op uur, soms met groote krachtsinspanning, voor de belangen van het Koninkrijk Gods. Hoeveel overwerk wordt door sommigen verricht, dat nooit betaald wordt, en waar voor zij ook geen betaling eischen, en dat toch ook een groot deel van hun arbeidskracht en huiselijk genoegen verslonden heeft . . . . terwille van de goede zaak.

Het is een allerellendigste gedachte, wanneer menschen, en vooral Christenen, in de eerste plaats vragen: hoeveel geeft het! Dan komt een geslacht van loonslaven; van loonslaven, die twintig gulden of duizend gulden in de week verdienen. Er moet plaats blijven voor onbezoldigden liefde-arbeid, voor het ongesalarieerde eere-ambt, dat *tijd* vraagt, en *hoofdbrekens*, en *arbeidsvermogen;* waarvoor men zich aan den gezelligen, huiselijken kring onttrekt; waarvoor men laat opblijft, waarvoor men vaak weinig dank inoogst; waar men somtijds nog op toelegt in plaats van er aan te verdienen. En wie daarin geen lust heeft, die is niet bekwaam tot den arbeid in het Koninkrijk Gods.

Het is een droevig verschijnsel, dat onder de Christenen sommigen zijn, die daar geen oog en geen gevoel meer voor hebben; die voor onbezoldigden arbeid eenvoudig bedanken, omdat zij meenen hun tijd en kracht en talent beter te kunnen besteden, en om te zetten in *geld*. Sommigen verstaan niet meer, dat er *arbeidsvreugde* kan zijn, ook al brengt het geen geld in den zak.

Daarom is het goed naar een stem te hooren, die tot ons komt uit den niet-Christelijken kring. Geldzucht maakt de menschen van ijzer. Alle edele gezindheid gaat er bij dood. God heeft den mensch tot hooger geschapen dan om een hoog- of laaggeplaatste loonslaaf en geldmachine te wezen.

Ook in dezen tijd valt daar weer de aandacht op. Nu de verkiezingen voor den Kerkeraad in gang zijn. Laat toch de gezonde opvatting blijven' dat niemand mag bedanken. En laat 't een eere en vreugde zijn, als God ons wil gebruiken in den dienst Zijner Kerk. Materialisme heeft zooveel invloed. 't Is toch voortreffelijk werk een opziener-ambt te begeeren.

Buitenland.

Duitschland. Kerkelijke verkiezingen te Baden. Uit Gotha.

Op 28 Sept. ll. zijn te Baden de verkiezingen gehouden voor een buitengewone Algemeene Synode. Er werden 50 rechtzinnigen, 30 liberalen en 5 middenmannen gekozen. Dit komt menigeen, die de Badensche toestanden kent, als een wonder voor.

In Baden heerschte al 60 jaar lang het liberalisme of modernisme oppermachtig. Toen in 1861 de nu nog geldende Kerkorde werd aangenomen, waren er van de 28 leden der Algemeene Synode slechts zeven orthodox of »positief". Op de volgende Synode van 1867 werd het beginsel, dat alle richtingen in de Badensche landskerk dezelfde rechten zouden hebben, met 42 tegen 14 stemmen aangenomen. Daarna hadden de liberalen steeds de meerderheid in de Synode. Door den strijd over de apostolische belijdenis ontwaakte echter het confessioneel bewustzijn in de Kerk, zoodat in de Synode van 1914 27 orthodoxe leden zitting hadden, maar dit verhinderde niet dat de liberalen met hulp der middenpartij alle vraagstukken, die betrekking hadden op de Apostolische belijdenis, de Liturgie en de Catechismus, in liberalen zin beslisten.

Na de revolutie op staatkundig gebied hoopten vele liberalen, dat de democratische stroom die door het land gegaan was, hun nieuwe aanhangers zou toevoegen. Er werd een »Volkskerkbond" opgericht, waarin eenige radicale predikanten met bekende sociaal-democratische leiders vereenigd waren. Men wilde daardoor de oukerkelijk geworden sociaal-democraten weder voor de Kerk winnen. Deze bond werd echter kort voor de opening van de stembus weer verbroken. Het schijnt dat de mannen van de Volkskerkbond menschen voor het lidmaatschap der Synode voorgedragen hadden, die zooveer van de Kerk afstonden, dat vele liberalen zich met hun candidatuur niet konden vereenigen.

De leden der »Gemeinschaften" waren eerst door hun orgaan de *Reich-Gottes-Boten* geraden, om de Kerk aan haar lot over te laten. De landskerk heette in zulk een toestand geraakt te zijn, dat zij niet meer te redden was. Maar toen het er op aan kwam, plaatste zich de meerderheid van de leiders de Gemeinschaften op het standpunt, dat het plicht was gelijk de vaderen in en voor de Kerk te arbeiden, zoolang men dit doen kon, en daarom besloot men de richtlijn die aan de belijdenis getrouw was, te steunen.

De uitslag van de stemming in de steden, waar het liberalisme tot hiertoe schier onbeperkt geheerscht had, was verrassend. Te Pforzheim, met vijf liberale en twee rechtzinnige predikanten, kreegen de rechtzinnigen 3151 en de liberalen 2718 stemmen, en zoo was het bijna overal elders. Opmerkelijk is ook dat het passieve kiesrecht der vrouwen door een groot deel der kiezers is verworpen, doordat vrouwennamen werden geschrapt; slechts twee liberale vrouwen met twee van de middenpartij werden gekozen.

Door de stemming voor de algemeene Synode is ook antwoord gegeven op het besluit van de Synode van 1914, waarbij het gebruiken van de apostolische belijdenis bij doop en confirmatie facultatief werd gesteld. Acht dagen na dit heilloos besluit brak de oorlog uit; de Grootherzog stelde de goedkeuring van de Synodale beslissing uit. Het is nu gebleken, dat de meerderheid van de Synode niet de meerderheid van het Evangelische volk van Baden vertegenwoordigde.

Wij verheugen ons in den uitslag der z.g. »Urwahlen« voor de Generale Synode van Baden. Er blijkt duidelijk uit, dat niet overal de geest der revolutie het Duitsche volk zóó aangegrepen heeft, dat het geheel breekt met de belijdenis van den Christus. Doch van harte hopen wij dat nu de rechtzinnigen de meerderheid in de Synode gekregen hebben, zij zullen aansturen op de vrije belijdende kerk.

Ook datgene wat in Gotha geschied is, mag merkwaardig genoemd worden. In dit liberale landje had de ministrialdecernent voor het Schoolwezen, Jacobi, het bestaan om alle religie uit de school weg te doen; hij verbood zelfs het gebed in de school. Maar er gebeurde iets, waarop zijn Excellentie allerminst gerekend had. Er stak een storm op onder de leerlingen, men verlangde intrekking van het besluit, men moest vrij zijn om te bidden. Jacobi antwoordde, dat men op het schoolplein bidden kon of in de gangen der school, maar niet in de schoollokalen; dat bleef verboden. De storm werd grooter; niet alleen de leerlingen, maar ook ouders en onderwijzers lieten zich gelden en boven allen de boerenbond; het kwam tot een groote schoolstaking in het land. Jacobi werd naar Berlijn ontboden, er werden onderhandelingen gevoerd, en het slot was, dat het besluit van Excellentie Jacobi zoo goed als ingetrokken werd. Men mocht in de schoollokalen weer bidden en choralen zingen, en dat in de schoollokalen, wanneer daarvoor geen andere plaats was. Ook buiten de school mag de schooljeugd weer dienst doen bij Kerkelijke verrichtingen, als daarbij maar geen dwang uitgeoefend wordt. Dat ziet op het zingen, der schoolkinderen bij begrafenissen. De onderwijzer mag geen huswerk voor Godsdienstonderwijs opgeven, wanneer de ouders zich daartegen verklaren; ook is het niet verboden bijbelsprenken en verzen uit het Gezangboek te bespreken. Zelfs mag de Lutherdag in de klassen gevierd worden, wanneer daarvoor een uur, dat voor Godsdienstonderwijs bestemd was, gebruikt wordt. Ouders, die bij de schoolstaking hunne kinderen thuis hielden, mochten niet daarvoor gestraft worden, evenmin zouden maatregelen genomen worden tegen onderwijzers, die in tegenspraak met het besluit van Jacobi gehandeld hadden.

Zou men niet zeggen, dat ook in Gotha de wind uit een anderen hoek begon te waaien?

Winckel.

Officieele Berichten.

De classis Middelburg, bijeen in gewone vergadering, den 19 Nov. '19 in de Gasthuiskerk te Middelburg, e r a c t e v a n n e m e n d, dat van Ds. J. B. Netelenbos, binnen den hem gestelden termijn, geen herroeping is ingekomen van de afwijkende gevoelens, op grond van welke de vorige classis-vergadering met medewerking van de deputt. der Part. Synode van Zeeland, naar Art. 11 D. K. O. de schorsing van den Kerkeraad van Middelburg, van den 8 Oct. '19, heeft geapprobeerd;

Opnieuw in overeenstemming met het Rapport en de conclusies der Commissie Geesink c.s. v a s t s t e l l e n d e, dat Ds. J. B. Netelenbos metterdaad gevoelens voorstaat, die gracht moeten worden in strijd te zijn met de Artt. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis;

C o n s t a t e e r e n d e, dat het in de eerste plaats gaat, noch om eenige door Ds. J. B. Netelenbos voorgestane en van de gangbare opvattingen afwijkende exegese (uitlegging) van enkele gedeelten der H. Schrift, noch van een bepaalde uitdrukking op zichzelf, in welke Ds. J. B. Netelenbos het Goddelijk gezag van een der Bijbelboeken ontkende; maar om het Ethisch beginsel, dat daaraan ten grondslag ligt, n.l. de meening, dat de Boeken der H. Schrift eerst Goddelijk gezag erlangen door de werking van den H. Geest in het hart der gelooviger, waartegenover de Gereformeerde Kerken steeds hebben beleden en alsnog willen handhaven, dat deze werking van den H. Geest in het hart der gelooviger dit objectieve Goddelijke gezag n i e t s c h e p t; maar slechts d o e t e r k e n n e n, waarmede o.a. in strijd is de uitdrukking van Ds. J. B. Netelenbos — ook door de Commissie Geesink c.s. gewraakt in haar rapport — dat de laatste en diepste grond van ons geloof niet in de Schrift kan liggen, maar alleen kan gevonden worden in den mensch zelf, in het religieuze, wedergeboren subject, den Christen, (zie J. B. N.'s „De grond van ons geloof", Utrecht '19, bladz. 6);

B e s l u i t met leedwezen, opnieuw gehoord het advies van deputt. voornoemd, volgens Artt. 79 en 80 D. K. O. over te gaan tot afzetting van Ds J. B. Netelenbos van den dienst en hiervan kennis te geven aan den Kerkeraad van Middelburg en aan Ds. J. B. Netelenbos.

Voorts a d v i s e e r d e de Classis aan den Kerkeraad van Middelburg, gedurende een half jaar een wachtgeld uit te keeren aan Ds. J. B. Netelenbos, ten bedrage van ± ⅔ van het dusverre genoten traktement, onder beding, dat Ds. J. B. Netelenbos geen Bijbellezingen, catechisaties enz. houdt, of op andere wijze gedurende dezen tijd in zijn onderhoud voldoende gaat voorzien, of ook ophoudt lid te zijn van eene der Geref. Kerken.

Op last der Classis Middelburg der Gerf. Kerken in Nederland:

F. W. J. Wolf, Voorz.
J. Brinkman, 1e Scriba.
J. Runia, h.t. 2e. Scriba.

Vlissingen, 20 Nov. '19.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons:

De Universiteit's-lokalen zijn met een tweetal vermeerderd en gelukkig is de verbouwing weer afgeloopen. De lokalen voor kantoor in gebruik dienen nu voor collegezalen, terwijl het kantoor zijn toevlucht vond in een tweetal kamers van het perceel Keizersgracht 164.

Gelukkig was deze verandering eene verbetering, want wanneer men 35 jaar hetzelfde huis bewoond heeft, dan staat men, hoewel bij meerdere ruimte, toch een beetje vreemd bij het betrekken der nieuwe woning.

Er was gebrek aan collegezalen, en naar wij hopen zal binnen kort nog weer naar andere zalen moeten omgezien worden.

De kantoorruimte was al sedert geruimen tijd te kort, zoodat alletlei stukken van het archief der Ver. enz. zoo moeten geborgen worden, alsof ze voor verzending waren ingepakt.

Deze verhuizing zal dan ook zeker aan de propaganda ten goede komen.

Want de propaganda voor de Vereeniging moet tot elken prijs bevorderd worden.

Gelukkig wordt er hard gewerkt. De broeder die thans in Drenthe de belangen der Vereeniging behartigt, en onder de leiding van het Prov. Comite, waarvan Ds. F. W. H. Bramer voorzitter en de heer G. F. Hummelen secretaris is, de propaganda voortzet, bewerkte Bovensmilde en verkreeg *f* 11.50, Smilde *f* 38.25, Hoogersmilde *f* 28 en Hijken *f* 25.75, dus samen *f* 101.50 vermeerdering.

Ontginnen van terreinen is altijd nogal moeilijk; dus vraagt onze broeder aan de Gereformeerden in Drenthe om hulp en voorlichting, waarop hij zeker wel zal kunnen rekenen.

Niet zonder vrucht werd de aandacht gevestigd op het aanstaand Jubileum en het plan